

Felsőtárkányi Közös Önkormányzati Hivatal

Dr. Márton Erik György

jegyző úr részére

3324 Felsőtárkány, Fő u. 101.

Tárgy: Akácfa utca 6. sz. alatti magántulajdonban álló lakóház helyi védelem alá helyezése

El 2786

Felsőtárkányi Közös Önkormányzati Hivatal		2020 JÚN 29.	
2020-1-2020			
Előadó	Ellenőrző	Előadó	Ellenőrző
			Dr. M. E.

Tisztelt Jegyző úr!

Alulírott Bliszko Viktor és Bodolai Mónika (3324 Felsőtárkány, Akácfa utca 6. szám alatti lakosok), azzal a kéréssel fordulunk Önhöz, hogy ingatlanunk helyi védelem alá helyezését támogatni, az eljárás folyamatát a képviselő testületnél elindítani szíveskedjen.

Kérelmünket alátámasztja a belterületi rendezési terv, mely helyi védelemre javasolt ingatlanként jelöli tulajdonunkat, illetve a jelen levelünkhöz csatolt értékvédelmi vizsgálat anyaga és mellékletei.

Örömünkre szolgálna, ha a lakóházunk, mely a népi építészeti hagyományokat mind a mai napig őrzi, a település első, magántulajdonban lévő helyi védettséget élvező ingatlana volna.

Mielőbbi intézkedését várva, tisztelettel:

Bliszko Viktor

Bodolai Mónika

Felsőtárkány, 2020. június 29.

Csatolmányok: értékvizsgálat és mellékletei

Kapják:

- Felsőtárkányi Közös Önkormányzati Hivatal jegyzője
- Felsőtárkány község polgármestere

Felsőtárkány, Akácfa utca 6. szám alatti lakóház helyi védelem alá helyezésének értékvizsgálata

Adatok	1
A védendő érték rövid leírása	2
Történelmi áttekintés	2
Népi építészet Magyarországon	2
Az északi ház általános leírása, bemutatása	3
A hagyományos Észak-magyarországi, Heves megyei népi építészet jellemzői	4
A kezdeményezés indokolása	5
Az elmúlt 9 év jelentősebb felújítási munkái	5
Megőrzött történelmi értékek	6
Az udvar és a kert kialakítása	6
A védetté nyilvánítás indoklása	6

Adatok

Település: Felsőtárkány

Cím: Akácfa utca 6.

Helyrajzi szám: 849/1

GPS (WGS84) koordináták: 47.971345, 20.4100778

Épület/építmény megnevezése: magántulajdonban lévő lakóház

Épület stílusa: hagyományos, népi kultúrát őrző parasztház

Tulajdonosok: Bliszkó Viktor, Bodolai Mónika

Mellékletek: fotódokumentáció, felmérési terv, szabályozási terv vonatkozó része

A védendő érték rövid leírása

A természetben Felsőtárkány, Akácfa utca 6. szám alatt található lakóház a 19. századi népi építészet épen fennmaradt emléke. A ház a falu központi részén, a Fő utcával párhuzamos kis utcában, az Imókó patakkal szemben helyezkedik el. A műemléki védettségű római katolikus templomtól 300 méter távolságra, délnyugatra. A ház az utca vonalához igazodik, frontja dél-keleti tájolású, közvetlenül a telekhatáron, szabadonálló épület. Környező terepviszonyait az Akácfa utca, az Imókó patak vonala határozza meg, telke szinte teljesen sík terület, beltéri járómagassága azt jelzi, hogy az utca elejének korábbi terepszintje magasabban helyezkedett el. A ház rövid végével fordul az utca felé, hosszú udvari homlokzatán épített oszlopos verandával, bejárata a hosszú udvari homlokzatról nyílik. Helyiségeinek elrendezése a 19. századi háromhelyiséges, soros elrendezést követik. Első helyisége a szoba, mely egyedülálló módon 2 utcafronti és egy-egy oldal ablakot tartalmaz, mely azt jelezheti, hogy a telekhatártól távol eshetett a szomszéd, és hogy ez a ház volt az utca legkülső épülete. A második helyiség a konyha volt, mely eredetileg szabadkéményes, boltozatos födémrel ellátott volt, ez a bejárattal szemben helyezkedik el. íves, Jelenleg rendelkezésre álló adataink szerint a ház 1914-ben már állt. A harmadik helyiség a pitvar, a fűtetlen második szoba volt, mely jelenleg a konyhát, fürdőt és kamrát tartalmazza. A 18. század végétől általánossá vált, hogy az istálló is bekerült a tetőszék alá, mely a második szoba (pitvar) mögé került, ezt bizonyítja, hogy a jelenlegi hálószoba födém sem az épületben, sem a veranda alatt nem a hagyományos fa födém, hanem tapasztott, vakolt mennyezet, ez jelzi a hajdani lakóház eredeti határát.

Röviden bemutatjuk a hazai népi építészetben fellelhető, lakóházakra vonatkozó általános ismérveket, a nagyobb földrajzi egységre vonatkoztatott északi lakóházak ismertető jegyeit, röviden megemlíti a heves megyei vonatkozásokat, végül megteesszük ingatlanunk fejlesztéseinek bemutatását.

Történelmi áttekintés

Népi építészet Magyarországon

A 19. században a középkor végén kialakult, háromhelyiséges parasztház a Kárpát-medence szinte minden táján általános. Helyiségei soros elrendezésűek, azaz egymás után következnek. A kisebb számú szabálytalan, halmazos településektől eltekintve a ház rövid véggel fordul az utca felé, bejáratai a hosszú udvari homlokzatról nyílnak. Az utca felőli helyiség rendszerint szoba. A második helyiség tájanként eltéréseket mutat: az alföldi területeken és a Dunántúlon konyha, a Felföldön és Erdély faépítkező területein azonban még sokáig őrzi hideg, közlekedő- és rakodótér funkcióját. Az egyszerűbb házak harmadik helyisége kamra. A

szoba-konyha-kamra beosztású parasztház alaptípusnak fogható fői, aminek számos helyi variációja van, akár az elrendezést, akár a helyiségek funkcióját tekintjük. Ugyanakkor a ház különféle bővített változatai is léteznek. Igen gyakori a második szoba, a két vagy több kamra, egyes tájakon már megtörtént a lakóház gazdasági épületekkel való kiegészítése, és széles körben alkalmazzák a tornácot.

A köztudatban a régi magyar parasztház tornácos képe él. Közrejátszik ebben a tornác nagy múltja és esztétikai jelentősége. Olasz eredetű, s valószínűleg német közvetítésű tornác szavunk már 1490-ben feltűnik az irodalomban (TESz). Ekkor még azonban elterjedését főként a nemesi és egyházi épületek körében követhetjük nyomon. Egyes régészeti ásatások azonban (pl. az alföldi Lászlófalván és Móricon) ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy a 15-16. század táján már falun is, talán egyes gazdag jobbágyok házáin is előfordulhatott. A tornác elterjedése évszázadokon át zajlik, paraszti meghonosodásának kronológiáját mai adataink birtokában még nem tudjuk felvázolni. A 19. században már térhódításának fénykorát tapasztaljuk a Dunántúlon, a Tiszántúlon, a Felföldön és Erdély több vidékén. Legegyszerűbb és leggyakoribb az udvari homlokzatot szegélyező oldaltornác.

A 20. század elején az ablakok jelentősége megnő. Az egyre gyakoribb melegkonyhákat is ellátják egy-két ablakkal. A ház két nagy ablakkal néz az utcára. Sokfelé, többek között a Duna mentén és a Székelyföldön az első szoba udvari oldalán is két ablakot nyitnak, ami főként a tisztaszoba presztízsét hivatott emelni. Nem ritkaság a három utcai ablak sem. Előzményei bőven megtalálhatók a 18. századi másfél traktusos kismemesi és német házak körében (Hadik B. 1926b; Viski K. 1911: 106; H. Csukás Gy. 1987: 647, 651 stb.). A harmadik ablakot sokfelé, pl. Tolnában és Baranyában a tornác végébe is beépítik, gyakran csak díszként. A parasztház ablakai a 20. században változatos képet mutatnak. A hagyományos formák tovább élnek, de korántsem a legfejlettebb szerkezetek jellemzik az egész országot. A gerébtokos szimpla ablak néhol még az utcafrontos „polgárházakon” is megéri az 1950-es éveket. Ekkortájt új fordulat következik; a kisipari ablakok átadják helyüket a gyárilag készült, új típusú nyílászáróknak, köztük az 1970-es évekig uralkodó, előnytelen megjelenésű hármasablaknak.¹

Az északi ház általános leírása, bemutatása

Az eredetileg egyhelyiséges, belső fűtésű kemencés lakóház előbb nyitott, majd zárt előtérrel bővült, az utóbbi kétszáz évben háromhelyiséges alaprajzi egységek jellemezték általánosan háztípusunkat. Ekkor vált szokásossá az istállóknak a lakóépülethez csatolása, közös alaprajzi egységbe és közös tetőszék alá való építése, ebben az esetben is, mint a magyarság körében mindenütt, az istállók szintén közvetlenül az udvarból nyíltak.

A 19. század elejétől általánossá vált az, hogy a kemence és a főzőtűzhely füstjét a föléje és a kemenceszáj fölé épített kürtő szívja ki a szobából a padlástérbe, onnét szivárog el a tetőnyílásokon. Később a füst elsősorban a szikrafogó funkciót betöltő félfödém vagy a

¹ In.: Magyar néprajz: Andrásfalvy Bertalan, Balassa Iván, Égető Melinda, Gráfik Imre, Gunda Béla, Kotics József, Paládi-Kovács Attila, Petercsák Tivadar; Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

vakkémény érintésével oszlott el a padlástérben. A 19. század folyamán az északi háztípus elterjedésterületén is kedvelté váltak a sövény, deszkavázú, tapasztott szabadkémények. A padlástér füsttelenítésére általában a lekontyolt tetők oromzatán elöl és hátul nyílást képeztek ki. A lakás fűtésére a szomszédos *középmagyar háztípus* külső fűtésű boglyakemencéjét vagy fekvő félhenger alakú kemencéit építették a szobákba, ezek füstelvezetésére az előtér bejárattal szembeni oldalára szabadkéményt építettek. Ezzel a hagyományos állapottal szemben e területeken is különvált a lakás, ill. az ételkészítés funkciója, a korábban közlekedő és raktározó funkciójú előtér pitvar-kéményalja beosztású konyhává alakult, amely az ételkészítés valamennyi fázisát befogadhatta. A cseréptetők 1860–1870 óta számottevő mértékben megszorodtak, s az utóbbi 30 évben általánossá váltak. Északi területeink lakóházai ugyan eredetileg nem voltak tornácosak, csak szélesen kiülő ereszek védték a ház elejét, de a múlt század második felében, századunk első felében részben az új épületekkel együtt, részben felújítások során házvidékünk kései periódusára jellemző tornáctípus alakult, java részük homloktornáccal készült. (Magyar Néprajzi Lexikon, Északi háztípus, palóc háztípus)

A hagyományos Észak-magyarországi, Heves megyei népi építészet jellemzői

Heves megyét a Bükk-hegység és a Mátra „szeli ketté” északkelet-délnyugat irányban, melyet déli előterében síkság, alföld, északon dombvidék szegélyez. A földrajzi viszonyok hatással voltak a gazdálkodásra, és ennek következtében a hajdan sokkal inkább természetközeli paraszti életmódra, népi kultúrára is. A néprajztudomány által feltárt egykori népi lakóháztípusok közül a palóc (északi-magyar) és az alföldi (közép-magyar) érintkezési zónájában fekszik a megye.

Heves megyében a műemlékek között viszonylag csekély a népi lakóházak aránya, legalábbis az országos védettség tekintetében, ami nem akadályozta a leromló állagú népi épületek eltűnését. Szerencsére az utóbbi időszakban törvényi felhatalmazás alapján a települési önkormányzatok sorra bocsátották ki rendeleteiket a sajátos településkép és a helyi örökség védelmével kapcsolatban.²

A magyar táj hajdani építészeti kultúráját, tágabb értelemben a hagyományos vidéki-mezőgazdasági életmód értékeit szinte csak a különféle védelem alatt álló épületek, kivételes esetekben épületegyüttesek, településrészek őrzik.³

Felsőtárkányban országos műemlékként nyilvántartott épület a római katolikus templom, helyi védelem alatt pedig a Harangozó Ház (tájház) áll. Helyi védelem alá vonásra jelölt lakóingatlan 4 db található a település belterületi rendezési tervében, melyből az egyik az Akácfa utca 6. szám alatt található, tárgyi ingatlan. Felsőtárkányban már nem található meg az a sajátos jelleg,

² Veres Gábor: Népi lakóházak védelme Heves megyében I. - Acta Universitas, Sectio Historie, Tom. XLV.

³ tajhazszovetseg.hu 2020.06.24.

meghatározó utcakép, melyet még láthatunk Noszvajon, Cserépváralján, Bükkzsércen, ahol parasztházak sora formálja az utca és településképet. Itt már sajnos csak szétszórtan, egymástól távol eső részeken találhatóak meg ezek, a jellemzően magántulajdonban álló épületek.

A kezdeményezés indokolása

Hagyományainkat tiszteljük, ápoljuk, többek között ezért is választottuk 2011-ben ezt az épületet otthonunknak. Életmódunkban is megnyilvánul a természeti és az épített környezeti értékek szeretete, védelme. Ennek egyik legfontosabb eszköze lehet a helyi védettség, mellyel egészen biztosan fenntartható, bemutatható az utókor számára is a XIX. századi helyi népi építészet egyik lakóháza Felsőtárkányban.

A ház előző tulajdonosa Fejes Erzsébet az 1980-as évek végén hajtott végre rajta nagy felújítást, mely a ház szerkezeti elemeit nem érintette, csak a kor igényeinek megfelelő korszerűsítést jelentett. Mióta a mi tulajdonunkban van, azóta az értékeit megőrizve, a modern igényeket kielégítő fejlesztéseket hajtottunk végre, mindvégig szem előtt tartva a minőségi és ide illő, megfelelő anyagok használatát (fa, kő, kerámia) és minőségi megjelenést. Ezek a felújításokkal szervesülnek az egykori lakóházba a mai életmódnak megfelelő technológiák, ahogyan régen is változtak az épületek a benne lakók gazdasági-, társadalmi hovatartozásának megfelelően. Nem skanzen állapotú in-situ parasztházat szeretnénk 100-200 éves berendezési tárgyakkal, hanem azt szemléltetni, hogy hogyan ötvözhető tökéletesen a múlt öröksége és a jelenkor igényei, építészeti vívmányai.

Az elmúlt 9 év jelentősebb felújítási munkái

- a döngölt föld helyére megfelelő rétegrendben új aljzat került, új burkolatokkal: rusztikus kerámialap, borovi fenyő hajópadló, svédpadló
- gázcirkó fűtés társul a fatüzelésű cserépkályha mellé, kerámia burkolatok alatt ál-padlófűtéssel
- 2 légkamrás, fa nyílászárók kerültek a már-már működésképtelen fa gerébtokos nyílászárók helyére, melyet helyi vállalkozó, egyedileg ide készített el
- megerősítettük a tető gerendázatát, új cserépfedést kaptott, hódfarkas, műemléki épületek esetében is használt cserépfedéssel, az eredeti tetődíszek felújítva kerültek vissza a helyükre
- a ház esztétikai megjelenésének teljessé tétele érdekében jelenleg teljes külső festést és veranda burkolást végzünk
- befejező lépésként szerepel terveinkben a kapuzat és az udvarajtó stílusjegyeket megőrző cseréje

Megőrzött történeti értékek

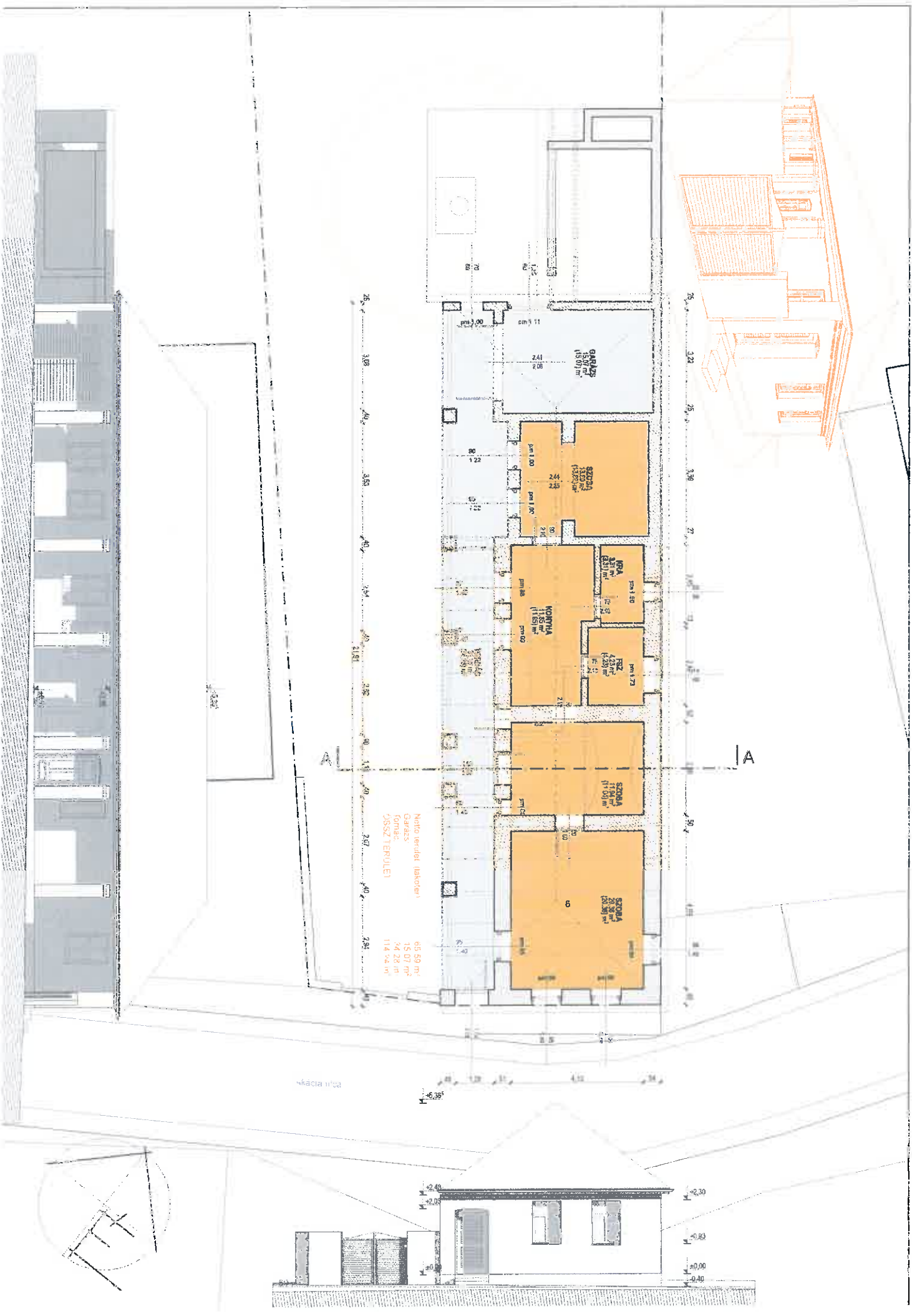
- homlokzatképzés
- kontyolt tetőszerkezet és falak arányai
- oszlopos tornác
- belső téralakítás és térelhatárolás
- a szabadkéményes konyha egykori boltíve

Az udvar és a kert kialakítása

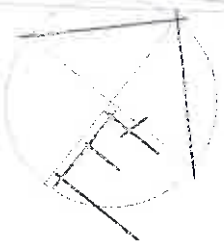
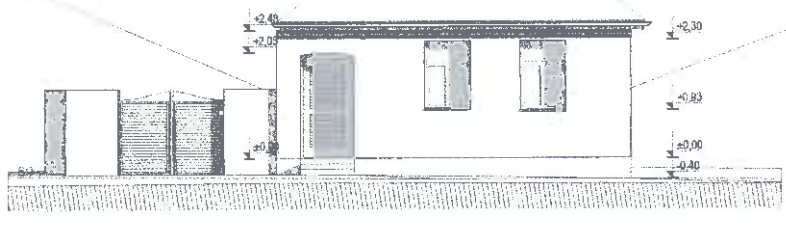
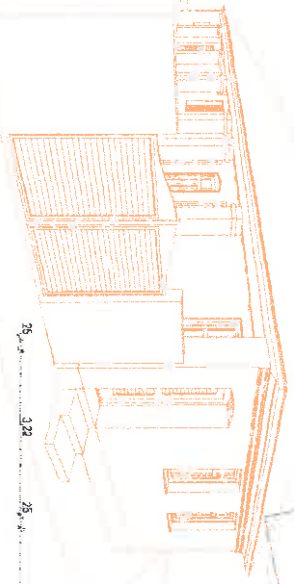
Az udvar megőrizte a régi jellegzetes felosztását, mely szerint a ház vonalában a kert, mögötte a gazdasági udvar helyezkedett el. Ezt ma már csak a növényhatárolással jelezzük, kerítés a két udvarrész között nem található. Kertünk kialakításánál és a növények kiválasztásánál is szem előtt tartottuk a helyi éghajlati viszonyokat, a hagyományos, őshonos fajtákat. Az örökzöldek helyett lombhullató fákat részesítettünk előnyben: mogoró, nyírfa, som, berkenye, galagonya, bodza. Mai életmódunk a gazdálkodást és kiskert művelését sem teszi lehetővé, de gyümölcsökből a Bükkben élőkét választottuk, málna, szeder, ribizli. A díszkertünk számos helyi dísz- és gyógynövényt tartalmaz, mely elődeink kincse is volt (zsálya, kakukkfű, rozsmaring).

A védetté nyilvánítás indoklása

Leírtak alapján bizonyítjuk, hogy fontos számunkra hagyományaink, gyökereink tiszteletben tartása. Ennek egyik kiemelkedő megnyilvánulása lehet, hogy házunk helyi értéké válik, mint magántulajdonban álló épület, az első Felsőtárkányban. A védetté nyilvánítás érték, presztízs és példa lehet mindenki számára.

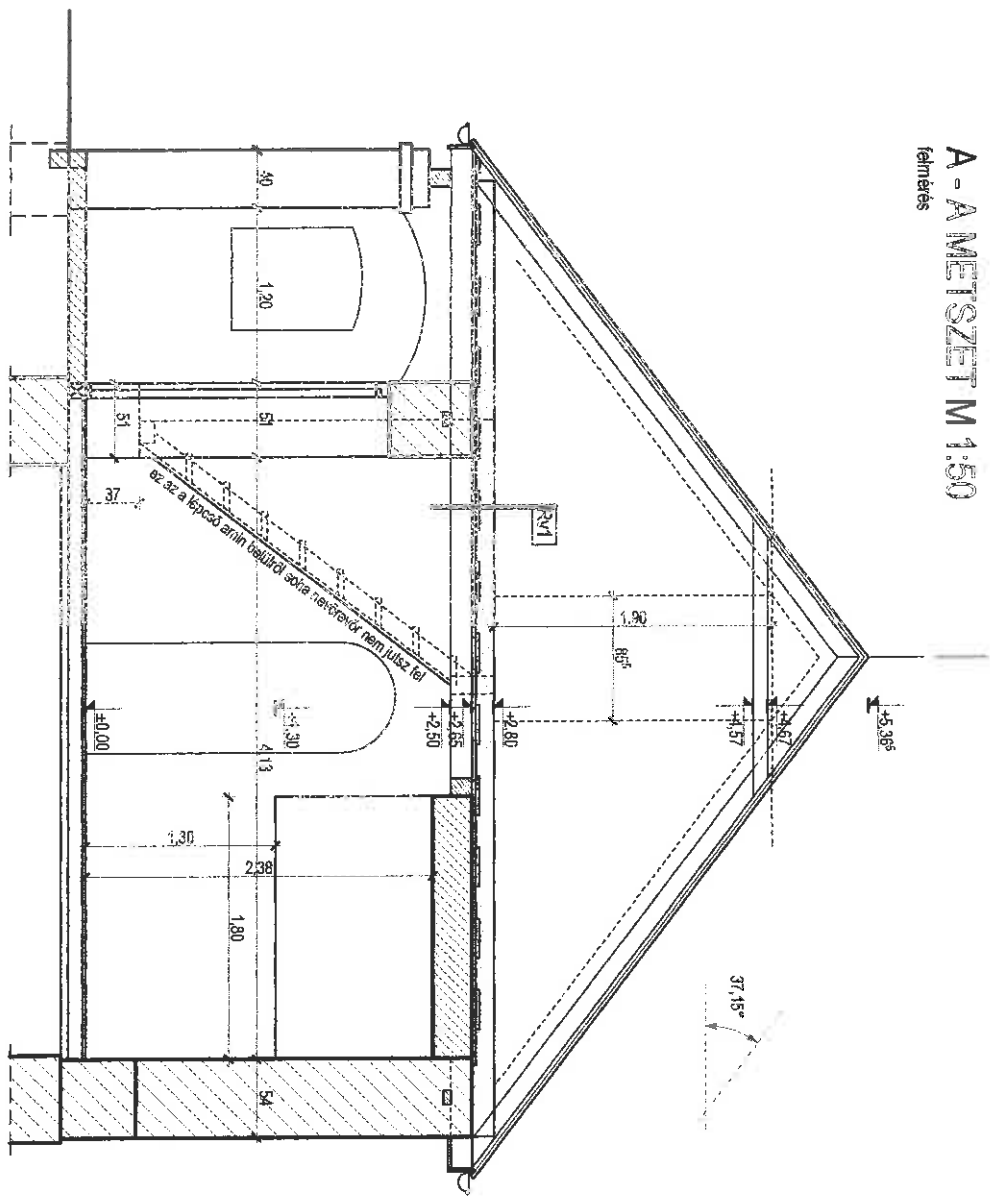

Neto terület (lakóter) 68,59 m²
 Garázs 15,07 m²
 Összes terület 114,54 m²

A - A METSZET M 1:50

falmérés

- Rv1 Pórfödém
- 10 cm peilbeton
- 5 cm meglévő födém-deszkázat
- 15 cm fagerendák

Fotódokumentáció

1950-es évek

Kovács Róza, a Fejes Erzsébet előtti tulajdonos lánykorában

1980-as évek vége

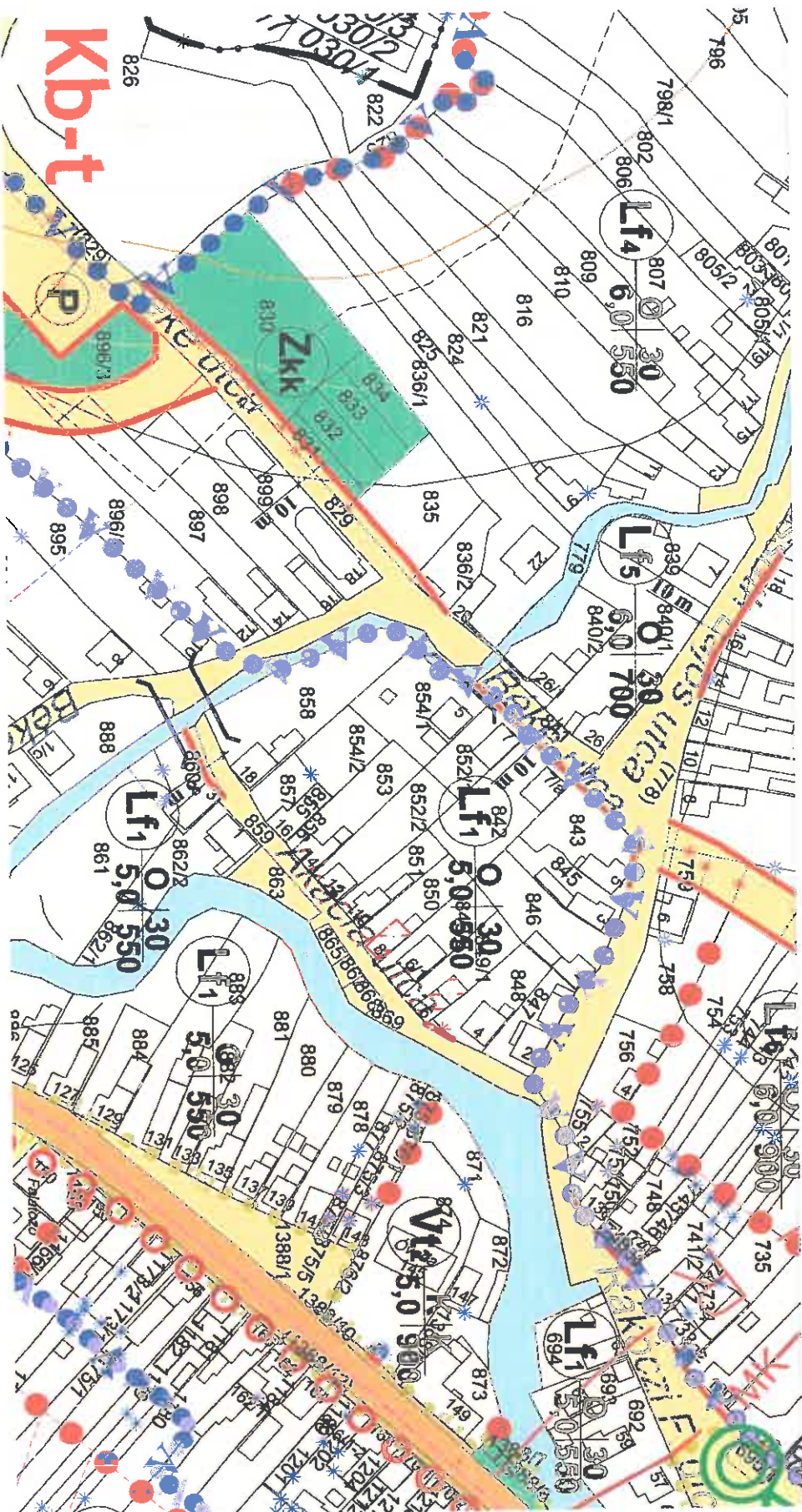
2011. január

2020. június

Felsőtárkány, Belterületi szabályozási terv (Poltrade Bt., 2015. május)

Tárgyi ingatlan: Akácfa u. 6. Hrsz.: 849/1